

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.23>
УДК 343.14

Юлія Іванівна Коношин
асистентка кафедри
кримінального процесу і криміналістики

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3151-7048>
E-mail: yuliia.koniushyn@lnu.edu.ua

Львівський національний університет імені Івана Франка

НАВІДНІ ЗАПИТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ ПРАВОВІ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена аналізу сутності та окремим аспектам допустимості у кримінальному провадженні навідних запитань. Поставлено під сумнів ті положення сучасної доктрини, в яких категорично відмовляють від застосування цього різновиду запитань у доказуванні лише на тій основі, що в їх формулюванні вміщено відповідь, частину відповіді або підказку до неї. Доведено, що в більшому неможливо так нейтрально сформулювати запитання, щоби воно не впливало на очікувану відповідь, аби цілковито унеможливило прояв у запитанні особистого судження особи, яка ставить це запитання.

Ключові слова: *навіювання (сугестія), будова запитань, вимоги допустимості, слідчі дії, доказування, кримінальна справа.*

Постановка проблеми. У процесі будь-якої безпосередньої взаємодії в межах виконання під час кримінального провадження більшості процесуальних дій доказувального спрямування, так чи інакше, має місце психологічний вплив. Цей прояв фахівці, принаймні, у сферах психології, фізіології, гіпнотерапії, соціології, лінгвістики та філології науково – обґрунтовано розглядають своєрідною допомогою індивіду відтворювати в процесі спілкування (комунікації) необхідну інформацію. Саме тому для очевидців або учасників кримінального правопорушення згадування й відтворення подій майже завжди пов'язане зі складними психологічними процесами. Тут індивідуальне сприйняття тієї чи іншої події має у більшому суб'єктивний характер, унаслідок чого цей поєднаний психічний феномен (згадування й відтворення) може бути неповним і спотвореним. Максимальному уникненню й локалізації за перебігом цих природньо – закономірних процесів неумисних неточностей у показаннях допитуваних осіб у кримінальних провадженнях (і не лише кримінальних), власне, й слугують запитання – найпоширеніші мовно – інформаційні засоби психологічного, а відтак, і тактичного впливу. За відповідних умов і ситуацій навідні запитання також можуть бути цими засобами. А тому, твердження про те, що у навідному запитанні не повинно бути певної первісної (вихідної) інформації, є помилковим, враховуючи природничо – наукову аксіому: кожне, і не лише навідне, вербально – змістовне запитання (з урахуванням його логічної й

граматичної природи) закономірно повинно містити і містить певну початкову інформацію (засновок). Відтак, допустимість чи недопустимість навідного запитання необхідно категоріювати не констатацією наявності в ньому ввідної інформації, яка закономірно й різнорівнево сугестує адресата (одержувача/реципієнта – того, кому адресоване запитання), а її походженням і моментом появи в комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика навідних запитань, а тим паче в контексті виокремлення їх як засобу впливу у кримінальному провадженні, дотично була в полі зору вітчизняних авторів, зокрема В. А. Журавля, Н. І. Клименко, В. Ю. Шепітька, О. П. Ващук, С. Д. Гусарева, Я. П. Зейкана, В. В. Навроцької, В. О. Попелюшка, О. Д. Тихомирова, Л. Д. Удалової, О. І. Федоренка, О. В. Фунікової, Д. О. Шингарьова, М. О. Янкового, І. І. Когутича, Н. М. Максимішин, В. М. Бабунича та ін. Попри це, не применшуючи значення здобутків цих авторів, зазначимо, що донині дискусійним у криміналістичній та кримінальній процесуальній науці залишається навіть поняття «навідні запитання». Більше того, не визначені їх психологічно-наукові критерії; відсутнє розмежування з іншими різновидами запитань, як засобом комунікації у кримінальному провадженні; немає методичного механізму встановлення допустимого рівня навіювального впливу (сугестії) навідних запитань; не диференційовані межі правомірності охоплення категорією навідних запитань випадків оголошення допитуваної особі раніше надаваних нею показань, пред'явлення їй доказів та застосування низки інших тактичних прийомів, які назагал ґрунтуються на ефекті навіювання тощо.

Метою статті є спроба обґрунтувати потребу і допустимість застосування навідних запитань у кримінальному провадженні шляхом їх правового та загальнотеоретичного аналізу в контексті локалізації невиправдано категоричного їх несприйняття.

Викладення основного матеріалу. У порівнянні з Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 року, який у статтях 143 (допит обвинуваченого), 167 (допит свідка), 171 (допит потерпілого) містив пряму заборону на постановку навідних запитань, нині чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) таку заборону передбачив лише в ч. 6 ст. 352, яка встановлює правила так званого прямого допиту свідка під час судового розгляду. У той же час, у ч. 7 цієї ж статті – дозволив у межах перехресного допиту ставити навідні запитання.

На нашу думку – це один із доказів прогресивності вітчизняного КПК, особливо врахувавши, що лише в ньому є, хай поверхнева і одностороння, але все ж законодавчо закріплена дефініція, а саме: «навідні запитання – тобто запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї» (вже згадувана ч. 6 ст. 352).

Цю тезу підтверджує ознайомлення нами в цій частині з кількома десятками кодексів, а також відповідними нормативно правовими актами зарубіжних держав, які в тій чи іншій мірі регламентують в цих країнах кримінальний процес. І в жодному з них не віднайдено бодай схожої конструкції аналізованого правового явища [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15;

16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32; 33; 34; 35; 36; 37; 38; 39].

Не вдаючись до викладу генези і аналізу критики чималої кількості вітчизняних авторів, які в цілому проти навідних запитань у кримінальному провадженні (принаймні, під час допиту на стадії досудового розслідування), все ж спробуємо їм апелювати хоча б тим, що більшість із них все ж визнають: «...про таку заборону не згадується в статтях КПК України, які присвячені регламентації допиту на стадії досудового розслідування, що дозволяє стверджувати, що на цьому етапі кримінального провадження постановка навідних запитань є можливою, а точніше – не забороненою» [40, с. 166].

Виправдано, як на нас, не погоджуватись із запереченням навідних запитань ще й з наступних міркувань.

По – перше, чимало науковців, аналізуючи питання допустимості постановки навідних запитань і участі захисника під час проведення допиту підозрюваного звертають увагу на те, що практика застосування цих запитань є об'єктивно поширеною, зокрема, у сенсі завдань встановлення психологічного контакту під час допиту, або ж коли вони не пов'язані з обставинами того, що розслідується. Адже, за цих ситуацій навіювальна їх дія аж ніяк не зачіпає «тіла» кримінального провадження. Наприклад, для підтримання психологічного контакту в допитуваного запитують: «Ви ж цікавитесь футболем, політикою, чи не так»? Відтак, у чому тут прояв недопустимого навіювального впливу. Вочевидь, тут його немає, хоча формулювання запитання й містить підказку, фокусуючи відповідь співрозмовника на очікуваній інформації стосовно визнання чи ігнорування ним загальнопоширених уподобань [41, с. 190; 42, с. 298; 43, с. 30-40].

Що ж до виправданості постановки захисниками навідних запитань свідкам обвинувачення під час їх досудового допиту, втім числі одночасного допиту з участю їх підзахисного, то як констатують дослідники, це впливає з права захисника (ч.4 ст. 46 КПК) і підозрюваного під час процесуальних дій ставити запитання потерпілому чи свідку, на показання якого ґрунтується підозра тощо (п.10 ч.3 ст. 42 КПК) [42, с. 299].

По – друге, у цьому ж сенсі актуальним є питання про межі й допустимість повідомлення слідчим тієї чи іншої інформації допитуваним особам і, передусім, про те, чи має він право під час допиту зачитувати витяги з показань інших осіб?

Чинний КПК щодо згаданої можливості не містить заборони. Лише абзац 3 ч. 9 ст. 224 цього Кодексу зазначає, що «Оголошення показань наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань». Але навіть ця норма, за суттю, не заперечує положення, що «під час допиту свідку можуть пред'являтися різні документи, зачитуватися витяги з показань інших осіб, відтворюватися відеозапис і звукозапис» [44, с. 485].

Звичайно, оголошення допитуваній особі протоколів її попередніх допитів під час будь – якого різновиду повторного її допиту, втім числі одночасного допиту є правомірним у більшому за ситуації, коли вона змінила свої початкові показання. Тому, вважаємо, що слідчий має право на таке,

адже без цього не можна визначити, яке з двох показань допитуваний вважає за правильні.

І в чому ж сенс вищенаведеної тези для нашого предмета? Передусім в тім, що повідомлення слідчим тієї чи іншої інформації допитуваним особам у формі зачитування витягів з їх попередніх показань, які і показань інших осіб за суттю – навідні запитання (так буквально записано в одному з визначень колишнього Верховного суду СРСР [45]; усвідомлюємо сучасно – реальну «проблематичність» наведеного джерела, але до цього спонукає наукова об'єктивність). Враховуючи, що цей тактичний прийом допиту за ситуації «актуалізації забутого» (постановка запитань) є чи не найпоширенішим у вітчизняній слідчій практиці [46, 47, 48, 49], то і навідні запитання – неунікні.

Третій аспект, що підтверджує допустимість застосування навідних запитань у межах досудового допиту, обумовлений міжнародно-правовими стандартами закріпленими, зокрема: п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: «Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: ... d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення» [50]; п. e) ч. 3 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права: «Кожен має право у розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності: ... e) допитувати свідків, які дають проти нього показання, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають показання проти нього» [51].

Згідно аналізу О. В. Капліної, правозастосовна практика стикається із складними випадками, коли свідка неможна доставити до суду та допитати, в тому числі й шляхом перехресного допиту. Відтак, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), по-іншому підходить до тлумачення положень п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. На підтвердження цього вона прокоментувала відповідні рішення ЄСПЛ, зокрема у справах: «Луценко проти України», «Биков проти Росії», «Ісгро проти Італії», «Ферантеллі і Сантаджело проти Італії», «Майалі проти Франції», «Халки проти Туреччини», «Володимир Романов проти Росії» [52]. За наслідками цього аналізу виправдано констатувати, що ЄСПЛ не вбачав порушення органами досудового розслідування вищезгаданих держав положень п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції за ситуацій, коли: заявнику (розумій підозрюваному – Ю. К.) під час проведення на досудовій стадії прямого допиту потерпілих, свідків обвинувачення, експертів, в тім числі під час «очної ставки» з ними, була надана можливість ставити їм запитання, власне, за правилами перехресного допиту, себто навідних запитань (ЄСПЛ «... не дозволяє судам засновувати вирок на показаннях свідка обвинувачення, якого обвинувачений не мав можливості допитати за правилами перехресного допиту на будь-якій стадії процесу» [53] (в тім числі на стадії досудового розслідування; курсив наш – Ю. К.). Головне, аби були враховані такі

положення: чи була особа, яку через її відсутність в суді не вдалося допитати, ключовою і яка роль її показань для справи; причини, з яких неможливо було допитати свідка обвинувачення; чи буде законним і обґрунтованим вирок без цього доказу; наскільки цей доказ достовірний і узгоджується з іншими; чи була у заявника (підозрюваного, обвинуваченого) можливість оспорити допустимість цього доказу і чи досліджував суд питання допустимості; які були умови дослідження доказу в суді і наскільки обмежені були можливості захисту під час дослідження; чи мали сторони рівні процесуальні можливості.

Прикладом, що ілюструє вищенаведену позицію ЄСПЛ є Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у справі № 750/5745/15-к, провадженні № 51-10195км18 від 19.11.2019 : («Суд вважає доречними застосувати підходи, узагальнені ЄСПЛ у справі *Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* при аналізі відповідності судового розгляду вимогам частини 1 та пункту «d» частини 3 статті 6 Конвенції [54]. Ця справа стосувалася використання показань, наданих поліції в межах прямого допиту під час досудового розслідування свідком обвинувачення, який на час судового розгляду справи помер. ЄСПЛ визнав, що за таких обставин і за умови додержання певних гарантій сторони захисту, використання таких показань не порушує вимоги частини 1 та пункту «d» частини 3 статті 6 Конвенції») [55].

Аналогічно, у справі ЄСПЛ «Боець проти України» було констатовано, що національні суди постановили своє обвинувальне рішення, головню на показаннях потерпілої (для суду ЄСПЛ – свідка), допитати яку заявниці на стадії досудового розслідування не надали можливості; на судові ж засідання свідок М. не з'явилась. Відтак «Заявниця була позбавлена можливості допитати М. як під час судового розгляду, так і протягом досудового слідства. Також вона не мала можливості поставити М. запитання... враховуючи, що показання відсутнього свідка М. були «вирішальними», тобто визначальними для засудження заявниці (справа «Аль-Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» (*Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom* [GC]), пункт 147, та «Шачашвілі проти Німеччини» [ВП] (*Schatschaschwili v. Germany* [GC]), пункти 125-131). ... Відповідно було порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 Конвенції» [56].

Четвертий аспект допустимості застосування навідних запитань у межах досудового допиту перебуває в площині системи: «навідне запитання – тактичний прийом». Тут має місце так звана двобічна дотичність навідних запитань до тактичних прийомів. З одного боку – постановка навідних запитань (самостійний тактичний прийом), з іншого – навідні запитання як вербальна складова змісту окремо взятих тактичних прийомів.

Відомо, що закон не забороняє слідчому використовувати напрацювання криміналістики у кримінальному провадженні, зокрема – тактичні прийоми. Головне, щоби вони відповідали засадам, принаймні: законності, етичності, вибірковості та ін.. Про два такі тактичні прийоми ми щойно вели мову: 1) система запитань, втім числі навідних, з метою встановлення психологічного контакту під час допиту та 2) пред'явлення доказів (речових,

ідеальних) – повідомлення слідчим допитуваному або демонстрації йому у певній послідовності доказів з метою актуалізації пам'яті допитуваного чи спростування його показань, акцентуючи увагу на їх суперечливості, невідповідності наявним матеріалам провадження, на помилковості з тим, щоб уточнити, доповнити або видозмінити допитуваним свої показання (передусім, оголошення попередніх показань допитуваного або ж показань інших осіб). Звичайно, слідча практика та результати її узагальнення актуалізують і інші [57, с. 14-15; 17-18; 282-283; 284-286; 293-294; 300; 302; 305-306].

П'ятий аспект допустимості застосування навідних запитань у межах досудового допиту перебуває в розрізі сутності проведення, вже частково згадуваного, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях (речення перше абзацу першого ч. 9 ст. 224 КПК). Однак, як видається, диспозиційну тезу цієї статті «...для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях» необхідно розглядати і як засіб забезпечення цим різновидом процесуальної дії права підозрюваного на допит особи, на показаннях якої слідство ґрунтує йому підозру. Саме це впливає з вже згадуваних міжнародно-правових стандартів, а саме, що підозрюваний і на стадії досудового розслідування «...має право допитувати свідків обвинувачення...», «... допитувати свідків, які дають проти нього показання...» [50; 51]. У цьому сенсі і для імплементації міжнародно – правових стандартів у кримінальному провадженні України доречно внести зміни до речення першого абзацу першого ч. 9 ст. 224 КПК, виклавши його в наступній редакції: «Слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях, а також для забезпечення права підозрюваного на допит особи, яка дає проти нього показання».

Шостий аспект допустимості застосування навідних запитань на стадії досудового розслідування виправдано виокремити у сенсі допиту свідка, потерпілого у межах цієї ж стадії кримінального провадження, але з дотриманням загальних правил судового засідання (ст. 225 КПК). Враховуючи, що цей гібридний різновид допиту (*hybrid genus interrogationis*) «... здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду», то виправдано констатувати, що він відбувається за правилами ст.ст. 351-354 КПК. А відтак, безперспективно заперечувати допустимість навідних запитань на стадії досудового розслідування, хоча й у специфічній формі перебігу окремих його процесуальних дій.

Як нами вже було зазначено, вербально – змістовне запитання закономірно повинно містити і в більшому реально містить певну початкову інформацію. Однак, допустимість чи недопустимість навідного запитання необхідно категоріювати не констатацією наявності в ньому ввідної (засновкової) інформації, а її походженням і моментом появи в комунікативному акті (скажімо – допиті). Несуттєвою є й форма викладу засновкової інформації в навідному запитанні: чи це – пряма форма, за якої у навідному запитанні у відкритому вигляді сформульована відповідь, її частина чи

підказка до неї, чи – прихована, за якої ті самі аспекти у ньому завуальовані, непримітні, невизначні. В означеному контексті навідні запитання обох цих форм виправдано вважати недопустимими, передусім, тоді, коли пропонується в очікуваній відповіді адресата інформація у постановці цього запитання ще не була предметом взаємообміну відомостями, керованого ініціатором комунікації (адресантом; у нашому випадку слідчим, який, скажімо, проводить допит свідка тощо). Тобто, навідне запитання містить у засновковій інформації, про яку до цього часу допитувана особа не згадувала, не повідомляла; для неї ця інформація у межах залучення до процесуальних дій ще не була в жоден спосіб актуалізована (відповідним тактичним засобом озвучена, зачитана, повідомлена і т.і.).

Часто критики допустимості у кримінальному провадженні навідних запитань поширюють тезу ще й про те, що нібито цей вид запитань має на меті донести до співрозмовника певну ідею або навмисно щось вселити (навіяти) йому, зокрема так, щоб він не встиг це усвідомити. «Метою застосування навідних запитань може бути спроба створити в учасника розмови або слухачів враження, що суперечить фактам. Такого роду запитання служать, щоб привести співрозмовника до певної мети шляхом сильної психічної або емоційної дії... . У цьому сенсі, позитивна мета навідних запитань – повторне обговорення відповіді, яка логічно впливає з розмови, з наміром посилити цю відповідь. Зазвичай для цього треба, щоб співрозмовники однаково ставились до загальних цінностей і в них щодо цього було щось спільне, тобто було взаєморозуміння, яке може сприяти результатам розмови. Негатив від застосування навідних запитань проявляється в штучному «підстібанні» перебігу бесіди за допомогою тверджень, що не відповідають дійсності, заборонених прийомів, неприпустимих узагальнень і перебільшень. Не виключені також агресивні формулювання й маніпуляції» [58]. Відтак, що у вищенаведеному є адекватно – дотичним до допустимості / недопустимості навідних запитань?

Ми вже пропонували свій варіант аналізу природничої (психофізіологічної) сутності навідних запитань й обґрунтували тезу, що інформація цього різновиду запитань обумовлено – очікувано чинить на адресата запитально – відповідної комунікації певний сугестивний вплив [59]. Аби не повторювати матеріал лише озвучимо ту частину, в якій на основі відповідного аналізу стверджували, що сугестія у межах допустимого (правомірного) навідного запитання (правомірне – таке, що охоплює озвученим змістом початкові достовірні або/чи ймовірні відомості, але аж ніяк не випадкові, сфальсифіковані, спотворені тощо) у більшому ситуативно впливає на підсвідомість адресата для зміни його психоемоційного та фізіологічного стану, а відтак – також на його вільно й переважно підсвідомо сформовану відповідь.

Іншими словами, навідні запитання – це (в більшому за словами Р.С. Белкіна) засіб «... проникнення у сферу суб'єктивного.... Без проникнення...у внутрішній світ досліджуваної особи неможливо вирішити масу завдань, принаймні, ... забезпечити реалізацію виховної та інших функцій попереднього розслідування тощо» [60, с. 52-53].

Що ж до мети застосування навідних запитань, яка може полягати у «... спробі створити в учасника розмови або слухачів враження, що суперечить фактам», то це притаманно не сугестії, а маніпуляції. Тому, якщо озвучувана у навідному запитанні інформація за змістом є недостовірною, сфальсифікованою, спотвореною тощо (тобто завідомо неправдивою), тоді вона є маніпуляційною [61]. Відтак, навідне запитання, що оперує такого характеру інформацією є недозволеним, забороненим, недопустимим. Це впливає, крім із вже зазначеного, ще й із основних загальновідомих вимог до застосування у кримінальному провадженні засобів криміналістичної тактики, а отже – й до засобів комунікації у кримінальному провадженні, яким також є й навідне запитання. Тому, навідні запитання можуть бути дозволені у застосування лише за умови їх відповідності низці критеріїв (вимог, принципів) їх допустимості, принаймні, вже згадуваним – законності й етичності.

Законність, як вимога допустимості застосування навідних запитань, полягає в тому, що за своїм характером, змістом і цілеспрямованістю ці запитання повинні безумовно перебувати в системі координат, регульованій законом, пердусім КПК (хоча б тому, що КПК нікому не дозволяє діяти незаконно).

Етичність диференціює навідні запитання як такі, що не можуть містити в собі елементи психічного чи будь – якого іншого виду насильства, бути аморальними, антисуспільними. Як відомо, насильство – це застосування до особи примусового впливу, використання фізичної чи психічної сили для досягнення бажаного результату.

Іншими словами, з позицій вимоги законності й етичності недопустимими є навідні запитання, що ґрунтуються на інформації чи супутніх її чинниках з елементами насильства чи погрозах його застосування; на протиправному обмані; використанні аморальних спонукань особи, її культурної відсталості, релігійної упередженості, інших слабостях людського характеру тощо.

Правомірність і допустимість навідних запитань обумовлена ще й таким: 1) неприпустимим є маніпулятивне навідне запитання, яке, крім вже згаданого, ще й безваріантно містить примус (тиск, наполягання і т.і.) на адресата з тим, щоби той повідомив у відповіді саме бажану як для адресанта інформацію чи поведив себе (приймав рішення тощо) під час відповідного комунікативного акту саме так, як це вигідно інтересам того, хто ставить запитання. У суб'єкта комунікації – адресата завжди повинна бути можливість добровільного вибору варіанта реагування на повідомлену йому інформацію (у поєднанні з конклюдивною дією чи іншим її просторово – часовим проявом з боку адресанта навідного запитання); 2) від адресата навідного запитання, адресантом не повинна приховуватись інформація, що має за відповідної ситуації і згідно з вимогами закону бути йому повідомлена; 3) необхідно оцінювати і враховувати, яким саме соціальним цінностям адресат за наслідками постановки йому навідного запитання надаватиме пріоритет (тобто адресанту необхідно співставляти мету й завдання кримінального провадження з відомими соціальними цінностями: сімейними, родинними стосунками тощо); 4) щоб отримана за наслідками навідного запитання інформація (визнання вини, позитивна реакція причетності до кримінального правопорушення чи обізнаності про нього тощо) не

розглядалась (оцінювалась) як єдиний доказ вини, тобто щоб ця інформація підтверджувалась ще й іншими доказами.

У цьому контексті важливо диференціювати ще й таке: чи будь – який обман, відповідна спонука до певної відповіді, дії чи рішення в рамках озвучення навідного запитання повинні визнаватись протизаконними і неетичними?

На наше переконання: ні, не будь – які, а лише ті, що не узгоджуються із вищенаведеними положеннями, тобто – заборонені. Адже відомо, що слідча (криміналістична) тактика – це, передусім, дії й рішення стосовно переборення й нейтралізації протидії доказуванню істини (повному, всебічному й неупередженому встановленню всіх обставин кримінального провадження) з боку заінтересованих в цьому осіб. І це переборення й нейтралізація, як визнано більшістю представників криміналістичної науки, «...не можливі без, так званих, слідчих хитрощів і пасток. Тобто – без елементів *правомірного обману, правомірного дезінформування* (курсив наш – Ю.К.). ... Ці елементи правомірного обману в структурі навідного запитання в криміналістиці отримали назву «фікції» [57, с. 13].

У цьому ж контексті доречно навести відомі правникам і практикам міркування, в яких зазначено право того, хто допитує « ... створювати і використати тактичні переваги, застосовувати для з'ясування істини певні психологічні хитрощі, які формують у зацікавлених осіб помилкове уявлення про непоінформованість слідчого щодо справжніх завдань, які він переслідує, формування у підслідного помилкового уявлення про ті обставини, знання яких могло б призвести до небажаного для слідчого рішень і дій, призводять до розпалюванням конфлікту між співучасниками злочину, вносять дезорганізацію в психічні процеси зацікавлених осіб і породжують недоцільні із їхньої точки зору вчинки, ...порушують розрахунки зацікавленої особи, збивають її з пантелику, ..., що не перетворює слідчого на мораліста-проповідника, який діє лише проханнями й умовляннями (навряд чи доцільно переконувати злочинця – рецидивіста, що красти – це гріх)» [62, с. 290-297].

Обмежений обсягом формат викладу матеріалу не дозволяє більш менш детально викласти низку інших аспектів недопустимості навідних запитань. Відтак, наведемо лише перелік ситуацій, коли вони є такими. Зокрема за ситуацій, коли : а) запитання сформульовано в агресивній манері; б) адресант запитаннями прямо (грубо) або завуальовано припускає вважати існуючими факти, які насправді ще не встановлені або ж вважаються існуючими з відомостей, які вже до цього були спростовані; в) доказ, яким оперує адресант у засновку запитання, визнано до цього судом недопустимим; в) адресант вводить нову тему (ідею) для обговорення шляхом постановки відповідного навідного запитання, яка раніше не обговорювалась на прямому допиті, або ж підштовхує адресата зробити оціночне судження тощо.

Висновки. Навідні запитання можуть бути дозволені у застосування лише за умови їх відповідності вимогам: 1) законності (за своїм характером, змістом і цілеспрямованістю навідні запитання повинні безумовно перебувати в системі координат, регульованій законом, передусім КПК, хоча б тому, що цим нормативно-правовим актом нікому не дозволяє діяти незаконно); 2) етичності, яка диференціює навідні запитання як такі, що не можуть

містити в собі елементи психічного чи будь – якого іншого виду насильства, бути аморальними, антисуспільними тощо, зокрема: а) неприпустимим є маніпулятивне навідне запитання, яке безваріантно спонукає адресата повідомити у відповіді саме бажану як для адресанта інформацію чи згідно його інтересів себе поводити (приймати рішення тощо); б) необхідно оцінювати і враховувати, яким саме соціальним цінностям адресат за наслідками постановки йому навідного запитання надаватиме пріоритет (тобто адресанту необхідно співставляти мету й завдання кримінального провадження з відомими соціальними цінностями: сімейними, родинними стосунками тощо); в) щоб отримана за наслідками навідного запитання інформація (визнання вини, позитивна реакція причетності до кримінального правопорушення чи обізнаності про нього тощо) не розглядалась (оцінювалась) як єдиний доказ вини, тобто щоб ця інформація підтверджувалась ще й іншими доказами; г) запитання не містить формулювань в агресивній манері; г') не буде створено ситуації, за якої адресант поставленим запитанням прямо або завуальовано спонукає адресата вважати існуючими факти, які насправді ще не встановлені або ж вважаються існуючими з відомостей, які вже до цього були спростовані; д) не буде створено ситуації, за якої адресант у базисі (засновку) поставленого запитання прямо або завуальовано оперує доказом, який визнано до цього судом неприпустимим; е) не буде створено ситуації, за якої адресант навідним запитанням вводить тему (ідею) для обговорення, яка раніше не була предметом прямого допиту; є) не буде створено ситуації, за якої адресант навідним запитанням підштовхує адресата зробити оціночне судження тощо.

Перелік посилань

1. Alaska Code of Criminal Procedure: URL: <https://icpo-ad.tripod.com/crimpru.html>.
2. Criminal Procedure Code of Utah: URL: <https://icpo-vad.tripod.com/crimpru.html>.
3. Indiana Criminal Procedure Code: URL: <https://icpo-vad.tripod.com/crimpru.html>.
4. Kodeks postępowania karnego (Pecnyb-ліка Польща, 1997): URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>.
5. Norwegian Code of Criminal Procedure: URL: <https://icpo-vad.tripod.com/crimpru.html>.
6. Zákon 1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (Чехія, 1961): URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>.

References

1. Alaska Code of Criminal Procedure. Retrieved from: <https://icpo-vad.tripod.com/crimpru.html>. (in English)
2. Criminal Procedure Code of Utah. Retrieved from: <https://icpo-vad.tripod.com/crimpru.html>. (in English).
3. Indiana Criminal Procedure Code. Retrieved from: <https://icpo-vad.tripod.com/crimpru.html>. (in English).
4. Kodeks postępowania karnego (Republic of Poland, 1997): Retrieved from: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>. (in Poland).
5. Norwegian Code of Criminal Procedure. Retrieved from: <https://icpo-vad.tripod.com/crimpru.html>. (in English).
6. Zákon 1961 Sb. Zákon o trestním řízení soudním (Czech Republic, 1961). Retrieved from: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>. (in Czech)

7. Zákon Z. z. Trestný poriadok (Словачина, 2005): URL: <http://www.zakony.preludi.sk/zz/2005-301>.
8. Закон о правосудии для несовершеннолетних и доказательств по уголовным делам 1999, (Англия) : URL: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/10-52547_4_Cross-cutting_2_ebook.pdf.
9. Закон о правосудии по уголовным делам и полиции 2001, (Англия): URL: http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Act/s/ukpga/1967/cukpga_19670013_en_1.
10. Закон о правосудии по уголовным делам и судах 2000, (Англия): URL: http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Act/s/ukpga/1967/cukpga_19670013_en_1.
11. Закон о присяжных заседателях 1974, (Англия). URL: <https://blog.pravo.ru/blog/7464.html>.
12. Закон о регламентации полномочий по расследованию 2000, (Англия). URL: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1998/ukpga_19980042_en_1#pb2.
13. Закон о судах 1971 г. (Великобритания). URL: https://www.hmong.press/wiki/Courts_Act_1971 <https://blog.pravo.ru/blog/7464.html>.
14. Закон об обеспечении доступа к правосудию 1999, (Англия). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2010\)039rev](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2010)039rev).
15. Закон об уголовной юстиции 1998, (Англия). URL: <https://blog.pravo.ru/blog/7464.html>.
16. Закон об уголовном процессе и расследованиях 1996 (Англия). URL: <https://blog.pravo.ru/blog/7464.html>.
17. Кримінально – процесуальний кодекс Австрії (на німецькій, 1975): URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326>.
18. Кримінально – процесуальний кодекс Албанії (на англійській мові). URL: http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_pro.htm.
7. Zakon Z.z. Trestný poriadok (Slovakchina, 2005). Retrieved from: <http://www.zakony.preludi.sk/zz/2005-301> (in Slovak).
8. Juvenile Justice and Criminal Evidence Act 1999, (England). Retrieved from: https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/10-52547_4_Cross-cutting_2_ebook.pdf. (in russian).
9. Criminal Justice and Police Act 2001, (England). Retrieved from: http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1967/cukpga_19670013_en_1. (in russian).
10. Criminal Justice and Courts Act 2000, (England). Retrieved from: http://www.opsi.gov.uk/RevisedStatutes/Acts/ukpga/1967/cukpga_19670013_en_1. (in russain)
11. Jury Act 1974, (England). Retrieved from: <https://blog.pravo.ru/blog/7464.html>. (in russain)
12. Regulation of Investigative Powers Act 2000 (England). Retrieved from: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1998/ukpga_19980042_en_1#pb2. (in russain)
13. Courts Act 1971 (UK). Retrieved from: https://www.hmong.press/wiki/Courts_Act_1971 <https://blog.pravo.ru/blog/7464.html>. (in russain)
14. Access to Justice Act 1999, (England). Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad\(2010\)039rev](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad(2010)039rev). (in russain)
15. Criminal Justice Act 1998, (England). Retrieved from: <https://blog.pravo.ru/blog/7464.html>. (in russain)
16. Criminal Procedure and Investigations Act 1996 (England). Retrieved from: <https://blog.pravo.ru/blog/7464.html>. (in russain).
17. Austrian Criminal Procedure Code. Retrieved from: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326> (in German)
18. Criminal Procedure Code of Albania. Retrieved from: http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_pro.htm. (in English)

19. Кримінально-процесуальний кодекс Японії (1948) (переклад на українську). URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/8879>.
20. Свод законов США (Раздел 28: Судостроительство и судопроизводство). URL: <https://pravo.hse.ru/data/2019/03/19/1186063168/%D0%A1%D0%B2%D0%A1%D0%A8%D0%90.pdf>.
21. Уголовно-процессуальный Кодекс Испании (2015). URL: <https://russpain.com/old-news/news-14722/>.
22. Уголовно -процессуальный кодекс Испании (2015). URL: <https://russpain.com/old-news/news-14722/>.
23. Уголовно – процессуальный кодекс Литовской Республики (2002). URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.62220?jfwid=q8i881wx>.
24. Уголовно – процессуальный кодекс Франции (1958). URL: <https://findpatent.ru/magazine/035/350465.html>.
25. Уголовно-процессуальный закон Латвии (2005). URL: <https://lawyer-khroulev.com/wp-content/uploads/2019/09/upz-latvii-prava-i-objazannosti-uchastnikov-ugolovno-go-processa-v-latvii.pdf>.
26. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан (2014). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852&pos=8870;-58#pos=8870;-58.
27. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики (2000). URL: https://www.legislationline.org/download/id/8308/file/Azerbaijan_CPC_2000_am2018_ru.pdf.
28. Уголовно-процессуальный кодекс Болгарии (2005) URL: <https://www.twirpx.com/file/1097891/>
29. Уголовно-процессуальный кодекс Грузии (2021). URL: https://www.legislationline.org/download/id/9997/file/GEO_CPC_June%202021_ru.pdf.
30. Уголовно-процессуальный кодекс Итальянской Республики (1988). URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/8879> (in Ukrainian).
20. Code of Laws of the United States (Chapter 28: Judiciary and Judicial Procedure). Retrieved from: <https://pravo.hse.ru/data/2019/03/19/1186063168/%D0%A1%D0%B2%D0%A1%D0%A8%D0%90.pdf>. (in English).
21. Criminal Procedure Code of Spain (2015). Retrieved from: <https://russpain.com/old-news/news-14722/> (in English).
22. Criminal Procedure Code of Spain (2015). Retrieved from: <https://russpain.com/old-news/news-14722/>(in English).
23. Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania (2002). Retrieved from: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.62220?jfwid=q8i881wx>. (in English).
24. Criminal Procedure Code of France (1958). Retrieved from: <https://findpatent.ru/magazine/035/350465.html>. (in English).
25. Criminal Procedure Law of Latvia (2005). Retrieved from: <https://lawyer-khroulev.com/wp-content/uploads/2019/09/upz-latvii-prava-i-objazannosti-uchastnikov-ugolovno-go-processa-v-latvii.pdf>. (in English).
26. Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan (2014). Retrieved from: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852&pos=8870;-58#pos=8870;-58. (in English)
27. Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan (2000). Retrieved from: https://www.legislationline.org/download/id/8308/file/Azerbaijan_CPC_2000_am2018_ru.pdf (in English).
28. Criminal Procedure Code of Bulgaria (2005). Retrieved from: <https://www.twirpx.com/file/1097891/>.(in English).
29. Criminal Procedure Code of Georgia (2021). Retrieved from: https://www.legislationline.org/download/id/9997/file/GEO_CPC_June%202021_ru.pdf. (in English).
30. Code of Criminal Procedure of the Italian Republic (1988). Retrieved from: <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/8879>

- <https://ru.knowledgr.com/08814541/%D0%98%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D1%81%B5%D0%BA%D1%81>.
31. Уголовно-процессуальный кодекс КНР (1996). URL: https://chinalawinfo.ru/procedural_law/law_criminal_procedure.
32. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики (2021): URL: https://www.legislationline.org/download/id/10023/file/KYRG_CPC_2021_ru.pdf.
33. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения (1998): URL: https://www.legislationline.org/download/id/4261/file/Armenia_CPC_am2006_ru.pdf.
34. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова (2003). URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397729#pos=5652;-35.
35. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан (1995): URL: <https://lex.uz/docs/111463>;
36. Уголовно-процессуальный кодекс Туркменистана (2010) URL: https://www.legislationline.org/download/id/8317/file/Turkmenistan_CPC_2009_am_2019_ru.pdf.
37. Уголовно-процессуальный кодекс Франции (1958). URL: <https://findpatent.ru/magazine/035/350465.html>.
38. Уголовно-процессуальный кодекс ФРГ (2010): URL: <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6039/file/sdrs02.pdf>.
39. Уголовно -процессуальный кодекс Эстонии (2003): URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530012017002/consolide>.
40. Шингарьев Д. О. Правове регулювання постановки навідних запитань під час проведення допиту на стадії досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 163-169. URL: ru.knowledgr.com/08814541/%D0%98%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D1%81%B5%D0%BA%D1%81 (in English).
31. Criminal Procedure Code of the PRC (1996). Retrieved from: https://china-lawinfo.ru/procedural_law/law_criminal_procedure. (in English).
32. Criminal Procedure Code of the Kyrgyz Republic (2021). Retrieved from: https://www.legislationline.org/download/id/10023/file/KYRG_CPC_2021_ru.pdf. (in English).
33. Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia (1998). Retrieved from: https://www.legislationline.org/download/id/4261/file/Armenia_CPC_am2006_ru.pdf. (in English).
34. Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova (2003). Retrieved from: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30397729#pos=5652;-35. (in English).
35. Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan (1995). Retrieved from: <https://lex.uz/docs/111463> (in English).
36. Criminal Procedure Code of Turkmenistan (2010). Retrieved from: https://www.legislationline.org/download/id/8317/file/Turkmenistan_CPC_2009_am_2019_ru.pdf. (in English).
37. Criminal Procedure Code of France (1958). Retrieved from: <https://findpatent.ru/magazine/035/350465.html>. (in English).
38. Criminal Procedure Code of German (2010). Retrieved from: <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/6039/file/sdrs02.pdf>. (in English).
39. Criminal Procedure Code of Estonia (2003). Retrieved from: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530012017002/consolide>. (in English).
40. Shynharov, D. O. (2016). Legal regulation of asking leading questions during interrogation at the stage of pre-trial investigation. *Herald of criminal justice*. No. 1. P. 163-169. Retrieved from: <https://>

<https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/12101>.

41. Когутич І. І. Проблемні аспекти навідних запитань у кримінальному провадженні. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXVI звітної науково-практичної конференції (6–7 лютого 2020 р.): у 2-ох ч. Ч. 2. Львів: Юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 186-190.

42. Когутич І. І. Навідні запитання у кримінальному провадженні: окремі аспекти концепту / *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 296-302.

43. Когутич І. І., Максимішин Н. М. Судовий допит: процесуальне і криміналістичне дослідження. монографія. Львів: Вид-во ТзОВ «Колібр ПРО», 2019. 240 с.

44. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко Харків: Одиссей, 2013. 1104 с. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/KPK-komentar.pdf>.

45. Определение Военной коллегии Верховного Суда СССР от 27.07.1970 / *Бюллетень Верховного Суда СССР*. 1971. №2. С. 14.

46. Проданець Н. М. Система тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб. *Публічне право*. 2021. № 2(42). С. 111-118.

47. Колесник І. А. Тактика нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків 2010. Вип. 10. С. 113-118.

48. Грук В. В. Зміст та особливості застосування прийомів актуалізації пам'яті малолітніх від насильницьких злочинців *Право і суспільство*. 2017, № 4/2. С. 178-182.

49. Антонюк І. А. Особливості допиту в кримінальних провадженнях щодо шахрайства у сфері надання послуг із посередництва у працевлаштуванні. *Підприємництво, господарство і право*. Науково-

dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/12101. (in Ukrainian)

41. Kohutych, I. I. (2020). Problematic aspects of leading questions in criminal proceedings. *Problems of state-building and protection of human rights in Ukraine: proceedings of the 26th reporting scientific and practical conference (February 6–7)*: in 2 parts, part 2. Lviv. P. 186-190. (in Ukrainian).

42. Kohutych, I. I. (2019). Leading questions in criminal proceedings: separate aspects of the concept. *Journal of the Kyiv University of Law*. No. 4. P. 296-302. (in Ukrainian).

43. Kohutych, I. I., Maksymyshyn, N. M. (2019). Judicial interrogation: procedural and forensic research. Monograph. Lviv. 240 p. (in Ukrainian).

44. Kivalov, S.V., Mishchenko, S. M., Zakharchenko, V. Yu. (Eds.) (2013). Criminal Procedure Code of Ukraine: Scientific and Practical Commentary. Kharkiv. 1104 p. Retrieved from: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/KPK-komentar.pdf>. (in Ukrainian).

45. Determination of the Military Board of the Supreme Court of the USSR dated 27.07.1970. *Bulletin of the Supreme Court of the USSR*. 1971. No. 2. P. 14 (in Ukrainian).

46. Prodanets, N. M. (2021). System of tactical techniques for detecting and overcoming false statements of minors. *Public law*. No. 2 (42). P. 111-118 (in Ukrainian).

47. Kolesnyk, I. A. (2010). Tactics of neutralizing honest errors in witness testimony. Vol. 10. P. 113-118 (in Ukrainian).

48. Hiruk, V. V. (2017). Content and features of the application of methods of updating the memory of minors from violent crimes. *Law and society*. No. 4/2. P. 178-182 (in Ukrainian)

49. Antoniuk, I. A. (2020). Peculiarities of interrogation in criminal proceedings regarding fraud in the field of employment mediation services. *Scientific and practical economic and legal magazine Entrep-*

практичний господарсько – правовий журнал. 2020. № 9 (295). С. 219–223.

50. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) / підписана: 04.11.1950; ратифікована Україною: 17.07.1997; набрала чинності для України: 11.09.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

51. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнятий: 16.12.1966; ратифікований Україною: 19.10.1973; Набрав чинності для України: 23.03.1976. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

52. Капліна О. В. Імплементация міжнародно-правових стандартів у кримінальному провадженні України / *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86) С. 98-101. URL: https://scholar.google.com.ua/scholar?q=%D0%86%D0%9C%D0%9F%0&as_vis=1&oi=scholar.

53. Посібник зі статті 6 Конвенції – Право на справедливий суд (кримінально – процесуальний аспект): проєкт РЄ «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні». 2020. С. 95. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf.

54. Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC], nos. 26766/05 and 22228/06, ECHR2011. URL: https://www.google.com.ua/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/%3Flibrary%3DECHR%26id%3D002-262%26filename%3D002-262.pdf&ved=2ahUKEWj3_IWJoLb2AhXL-ioKHZtrCKoQFnoECA.oQAq&usg=AOvVaw1gZZJUnTyZUcb63aPG7LnD.

55. Постанова від 19 листопада 2019 року у справі № 750/5745/15-к. Джерело: ЄДРСР 86275852. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86275852>.

56. Справа «Боець проти України» (Заява № 20963/08), Страсбург, 30 січня 2018 р.; остаточне рішення 30/04/2018. URL:

renewship, economy and law. No. 9 (295). P. 219–223 (in Ukrainian).

50. Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights). Signed: 04.11.1950; ratified by Ukraine: 17.07.1997; entered into force for Ukraine: 11.09.1997. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (in Ukrainian).

51. International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted: 16.12.1966; ratified by Ukraine: 19.10.1973; Entered into force for Ukraine: 23.03.1976. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text. (in Ukrainian).

52. Kaplina, O. V. (2016). Implementation of international legal standards in criminal proceedings of Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. No. 3 (86). P. 98-101. Retrieved from: https://scholar.google.com.ua/scholar?q=%D0%86%D0%9C%D0%9F%0&as_vis=1&oi=scholar. (in Ukrainian).

53. Guide to Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (criminal-procedural aspect): EC project «Further support for criminal justice reform in Ukraine». 2020. P. 95. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_UKR.pdf. (in Ukrainian).

54. Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom [GC], nos. 26766/05 and 22228/06, ECHR2011. Retrieved from: https://www.google.com.ua/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/%3Flibrary%3DECHR%26id%3D002-262%26filename%3D002-262.pdf&ved=2ahUKEWj3_IWJoLb2AhXL-ioKHZtrCKoQFnoECA.oQAq&usg=AOvVaw1gZZJUnTyZUcb63aPG7LnD. (in English).

55. Resolution of November 19, 2019 in case No. 750/5745/15-k. Source: EDRSSR 86275852. Retrieved from: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/86275852>. (in Ukrainian)

56. Case «Boiets v. Ukraine» (Application No. 20963/08), Strasbourg, January 30, 2018; final decision 04/30/2018. Retrieved

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c64#Text.

57. Когутич І. І. Теорія і практика використання в розслідуванні злочинів фікцій: моногр. Тернопіль: Підруч. і посіб., 2014. 394 с.

58. Бредемайер Карстен. Наводящие вопросы. URL: <https://psy.wikireading.ru/92045>.

59. Konyushyn Y. I. Some aspects of the natural – scientific essence of the leading question as a means of communication in criminal proceedings = *Конюшин Ю. І. Окремі аспекти природничо-наукової сутності навідного запитання як засобу комунікації у кримінальному провадженні. Visegrad journal on human rights. 2022. № 1, С.51-57.*

60. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приёмы и рекомендации. Москва: Юристъ, 1997. 480 с.

61. Конюшин Ю. І. Психологічний і тактичний аспект розмежування навідних запитань. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXVIII звітної науково-практичної конференції (3–4 лютого 2022 р.): у 2-ох ч. Ч. 2.* Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. С. 231-233.

62. Ратінов О. Р. Вибрані твори [укл. М.В. Кроз та ін.] 212 с. URL: <http://www.agprf.org/userfiles/ufiles/ob%20akademii/NMM/2016/%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>

from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c64#Text. (in Ukrainian).

57. Kohutych, I. I. (2014). Theory and practice of using fictions in the investigation of crimes: monograph. Ternopil. 394 p. (in Ukrainian)

58. Bredemeier, Karsten. Leading questions. Retrieved from: <https://psy.wikireading.ru/92045>. (in russian).

59. Koniushyn, Yu. I. (2022). Some aspects of the natural – scientific essence of the leading question as a means of communication in criminal proceedings. *Visegrad journal on human rights*. No. 1. P. 51-57. (in Ukrainian).

60. Belkin, R. S. (1997). Criminalistics course. In 3 vols. Vol. 3: Forensic tools, techniques and recommendations. Moscow. 480 p. (in russian).

61. Koniushyn, Yu. I. (2022). Psychological and tactical aspect of distinguishing leading questions. *Problems of state formation and protection of human rights in Ukraine: proceedings of the XXIII scientific and practical conference (February 3–4): in 2 parts, Part 2.* Lviv. P. 231-233. (in Ukrainian).

62. Ratinov, O. R. Selected papers. 212 p. Retrieved from: <http://www.agprf.org/userfiles/ufiles/ob%20akademii/NMM/2016/%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>. (in Ukrainian).

SOME LEGAL AND GENERAL THEORETICAL ASPECTS

Yu. Koniushyn

The article is devoted to the analysis of the essence and certain aspects of the admissibility of leading questions in criminal proceedings. Those provisions of the modern doctrine, which categorically refuse to use this type of question in proof only on the basis that their formulation contains an answer, a part of an answer, or a hint of it, are called into question.

Each verbal-meaningful question, in general, really contains some initial information. The admissibility or inadmissibility of a leading question must be categorized not by the presence of introductory (basic) information in it and its

suggestion, but by its origin, the moment of its appearance in the communicative act, compliance with the requirements, namely: 1) legality; 2) ethics, in particular: a) a manipulative leading question is inadmissible, which invariably prompts the addressee to provide the information desired by the addressee or to behave in accordance with his interests (make a decision, etc.); b) it is necessary to evaluate and take into account which social values the addressee will give priority to as a result of asking him a leading question (that is, the addressee must compare the purpose and objectives of criminal proceedings with familiar social values: family, family relations, etc.); c) that the information obtained as a result of the leading question (confession of guilt, positive reaction to involvement in a criminal offense or awareness of it, etc.) should not be considered (evaluated) as the only evidence of guilt, that is, that this information should be confirmed by other evidence as well; d) the question does not contain wording in an aggressive manner; e) a situation will not be created in which the addressee, by asking a question, directly or veiledly encourages the addressee to consider existing facts that have not yet been established in reality or are considered to exist based on information that has already been refuted; e) a situation will not be created in which the addressee, in the basis of the question, directly or veiledly operates with evidence that was previously recognized as inadmissible by the court; f) a situation will not be created in which the addressee, with a leading question, introduces a topic (idea) for discussion that was not previously the subject of direct questioning; g) a situation will not be created in which the addressee prompts the addressee to make an evaluative judgment with a leading question, etc.

Key words: suggestion, structure of questions, admissibility requirements, investigative actions, evidence, criminal case.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.24>
УДК 347.424

Вікторія Михайлівна Зінухова
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права

*Інститут економіки та права
Класичного приватного університету*

ЩОДО СУТНОСТІ ОБСТАВИН НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Статтю присвячено аналізу форс-мажорних обставин (обставини непереборної сили) – як надзвичайних та невідворотних обставин, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків, згідно із законодавчими та іншими нормативними актами. А також особливостей їх засвідчення та реалізації під час дії воєнного стану у нашій державі.